

Editorial

Radim Marada, Csaba Szaló

Pole kulturní paměti bylo vždy prostorem konfliktů a proměn. Veřejné akty vzpomínání, symbolické objekty a příběhy odkazují sice ke sdílené historické minulosti, ale jejich působnost se dotýká současnosti tím, že spoluartikulují kolektivně sdílené identity. V současnosti můžeme sledovat proměnu kulturní paměti v jeviště různých podob sebevyjádření. Vzhledem k tomu, že historie ztratila svou autoritu jednat ve smyslu zdroje pravdivého vědění o minulosti, sociální aktéři si užívají více svobody při tvorbě příběhů, jež jejich současnou identitu zakotvuje ve vzpomínání na události minulosti. Tato situace není důsledkem demonizovaného postmoderního charakteru naší doby, jež prý šíří morální relativismus a intelektuální chaos, nýbrž projevem zásadních generačních a kulturních proměn. Ty se odehrály v šedesátých letech dvacátého století, kdy se v důsledku konfrontace na poli kulturní paměti mezi státními institucemi kulturní politiky a mezi každodenností lokální paměti stalo patrným, že kolektivní minulost není jen předmětem soupeření o dominantní historický příběh. Stala se zároveň zdrojem vyvážení z takového soupeření, prostředkem uvolnění ze zápasnického klínče – uvolnění, jež právě tak umožňuje nasadit nový překvapivý chvat, jako vyhradit si kus žíněnky jen pro sebe a nechat soupeře prohrávat se sebou samým. Emancipace paměti.

Tento zážitek poznamenal obě strany někdejší železné opony, třebaže poněkud odlišnými způsoby. Na jedné straně zvýraznil *autoritářský* charakter komunistických režimů ve střední a Východní Evropě. Ten znamená také dovršenou autonomizaci oficiálních reprezentací, jež rezignují na soupeření s alternativními obrazy národní minulosti, nevykročí-li tyto z přísně vymezené sféry soukromí. Srpen 1968 nepřestal být pro lidi, kteří jej zažili, okupací jednoduše s prosazením oficiálního sloganu o internacionální bratrské pomoci spřátelených armád. Vítěz možná pořád píše dějiny, ale sám jim nevěří, a poražení už beztoho čtou v jiném jazyce. Mladí Poláci nemuseli čekat až po-sovětské Rusko otevře archivy, aby *věděli*, že Katyňský masakr byl Stalinovým dílem. Kdyby o tom pochybovali, nebyli by to oni. Stejně jako polská komunistická reprezentace by zradila sama sebe, kdyby veřejně připustila pochybnosti ohledně protichůdné oficiální verze.

Mluvíme tady také o období, kdy se německá mládež začíná zajímat o to, co dělali jejich rodiče a prarodiče během druhé světové války, vyptávají se na jejich vztah k nacismu. V řadách britských, holandských, francouzských a amerických studentů se zároveň probouzí zájem o koloniální minulost vlastních zemí. V šedesátých letech se již také objevuje zvýšený zájem o svědectví přeživších válečných hrůz paralelně s tím, jak slovo holocaust postupně vstupuje do běžného vyjadřování, poprvé především v anglickém jazyce. Ve všech těchto případech se kulturní paměť v protikladu k heroickým příběhům oficiální historie rekonstruuje

jako pole vzpomínání na oběti, jako prostor symbolické reprezentace utlačování, nespravedlnosti, utrpení, a tím také jako prostor kolektivně sdílených identit obětí. O třicet let později proniká nová historická senzitivita i do oficiálních struktur a ústí v rozšířenou politiku omluv za minulé příkoří, občas podpořenou příslibem reparací či odpuštění dluhů.

Ve světle krátké rekonstrukce proměn kulturní paměti od šedesátých let minulého století by se mohlo zdát, že různé kultury vzpomínání vznikají jako výsledek boje utlačovaných proti zapomínání. Stopy životních světů, které se rozplynuly v proudu času, mohou být zachráněny v podobě fotografií, dopisů, básní a památníků a mohou tak získat novou symbolickou sílu díky tomu, že současníkům jsou s to poskytnout referenční rámec pro promýšlení jejich vlastní budoucnosti.

Avšak kulturní paměť není jenom pole osvobození. Různé typy autority (politické, náboženské, apod.) jsou si odpradáвна a stále vědomy, že kulturní paměť je s to velice dobře sjednocovat lidi tam, kde mezi nimi neexistují jiné sociální či kulturní vazby. Podobně jako komunistická politika paměti nebyla pouze o umlčování kulturní paměti, ale také o jejím aktivním vynalézání, ani současná obecnější pole kulturní paměti nejsou pouze prostorem sebevyjádření utlačovaných a marginalizovaných, nýbrž proměnlivým a nejednoznačným prostorem, v němž se konfrontují různé způsoby vzpomínání s různými lokálními, národními a transnacionálními identitami. Tuto nejednoznačnost má v úmyslu z různých úhlů pohledu uchopit číslo *Sociálních studií*, jež držíte v rukou.